

Кучумова Н. В.,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ТЕЛЕСКОПІЙНІ НЕОЛОГІЗМИ В АНГЛОМОВНІЙ МЕДИЧНІЙ ЛЕКСИЦІ

У статті розглянуто механізм телескопії як одного із продуктивних способів словотвору англійської мови. Телескопійні неологізми англійської медичної лексики класифіковані за семантичним та структурним критеріями.

Ключові слова: телескопія, неологізми, словотворення, медична лексика.

В статье рассматривается механизм телескопии как одного из продуктивных способов словообразования. Телескопические неологизмы английской медицинской лексики классифицированы по семантическому и структурному критериям.

Ключевые слова: телескопия, неологизмы, словообразование, медицинская лексика.

The article highlights the mechanism of blending as a productive means of word-formation. Medical vocabulary blends are classified due to semantic and structural criteria.

Key words: blends, blending, word-formation, medical lexicon.

Постановка наукової проблеми та її значення. Словниковий склад сучасної англійської мови постійно збагачується, об'єктивно відображаючи історичні та культурні зміни, що відбуваються у суспільстві. Вивчення механізмів утворення лексичних інновацій є актуальним завданням сучасної лінгвістики.

В останні десятиріччя оновлення лексику англійської мови відбувається в основному шляхом лексичної та семантичної деривації [5, с. 165]. У системі словотвору особливе місце займає телескопія – спосіб творення нового слова шляхом злиття повної основи одного слова та усіченої основи іншого або з'єднання усічених основ похідних слів. Вивченню явища телескопії присвячені численні дослідження як вітчизняних науковців (Гармаш О.Л., Єнікеева С.М., Жлуктенко Ю.А., Зацний Ю.А., Мозговий М.І., Омельченко Л.Ф., та ін.), так і зарубіжних дослідників (Заботкіна В.І., Єлісеева І.І., Cannon G., Gries S., Thurner D., Tomaszewicz E. та ін.). На думку багатьох лінгвістів утворення телескопізмів у сучасній англійській мові є проявом закону мовної економії, або “закону економії мовних зусиль”, згідно з яким “мовець здійснює відбір найбільш раціональних для мети спілкування мовних засобів” [10, с. 190].

Механізм телескопії стає все більш продуктивним завдяки загальній тенденції мови до аналітичності та економії мовних засобів і можливості найстиліше передати експресивно-оцінювальні конотації. Властивість слів-злитків економно передати зміст складного поняття і/або відобразити оцінювання або експресію сприяє їх широкому розповсюдженню в термінологічних системах [6, с. 101]. Зокрема, телескопійні неологізми відіграють важливу роль у сучасній розмовній та письмовій мові медицини, де оперативність викладу інформації є особливо важливою. Невпинне збільшення кількості телескопійних неологізмів у підмові медицини обумовлює актуальність вивчення особливостей цього лінгвістичного явища.

Метою статті є дослідження основних характеристик телескопійних неологізмів у медичній термінології англійської мови.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. У лінгвістиці немає єдиного визначення телескопії та телескопійних одиниць. Для позначення телескопізмів використовують різні терміни: слова-злитки, слова-амальгами, бленди, слова-портмане, слова-гібриди, складноскорочені слова, слова-запайки, стягнення, злиття, аддіатури, міжслівні накладання, контрактури, контамінації, словозлиття, слова-валізи. Така різноманітність термінів свідчить про складність та різноплановість цього лінгвістичного феномену [4, с. 421]. Вважається, що телескопія – це окремий спосіб словотворення, хоча за структурними особливостями вона межує з аббревіацією та словоскладанням.

Хрущева О.А. відзначає, що блендинг відрізняється від словоскладання насамперед тим, що компонентами телескопійного утворення є і “осколочні” елементи – квазіморфи, і морфеми, а у складному слові – тільки морфеми. Для утворення телескопійного слова достатньо будь-якого відрізка основи, який би нагадував про похідне слово. Крім того, бленд вирізняється морфонологічною особливістю з'єднання компонентів – усічення, накладання і вставки морфем [11, с. 96].

Деякі лінгвісти розглядають телескопію у рамках аббревіації, включаючи її у розряд складових та складноскладових аббревіатур [3, с. 92]. На думку Мурадян А.Ю., телескопію слід відмежовувати від аббревіації, оскільки аббревіатури можуть бути скороченням одного, двох і більше слів, а блендинг – лише двох (рідше трьох слів). Крім того, в аббревіатурах відбувається тільки амальгамування фрагментів (*HA = hyaluronic + acid* – гіалуронова кислота), а компоненти телескопізмів можуть підлягати як амальгамуванню (*Frankenfood = Frankenstein + food* – їжа, отримана з генетично модифікованих рослин і тварин), так і фузії (*phonesia = telephone + amnesia* – патологічне забування номерів телефонів). При амальгамуванні (з'єднанні) фрагменти основ не мають спільних елементів у звуковому складі, а при фузії (злитті) ці спільні елементи є. Окрім цього, аббревіатури характеризуються максимальною економією форми (70% та більше), а бленди дають менший коефіцієнт мовної економії (10-30%) [7, с. 134].

Єнікеева С.М. визначає телескопію як “спосіб та процес утворення одиниць вторинної номінації шляхом поєднання уламків двох твірних основ” [4, с. 421]. У Тимошенко Т.Р. знаходимо таке визначення телескопії: “злиття двох усічених основ, або поєднання повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове слово, яке повністю або частково поєднує значення всіх його структурних компонентів” [8, с. 24].

Телескопійні утворення за структурними характеристиками поділяють на повні телескопізми, часткові та гаплогічні бленди. Т.Р. Тимошенко класифікує повні телескопізми, що утворюються злиттям двох скорочених основ, на такі основні підгрупи: 1) телескопізми, утворені з'єднанням двох усічених форм похідних слів: **appetstat** (*appetite + thermostat*) – ділянка гіпоталамуса мозку, яка відповідає за відчуття апетиту; **proteome** (*protein + genome*) – набір усіх білків, які утворюються і використовуються організмом; 2) бленди, що утворюються сполученням початку першого компонента та початку другого: **bacitracin** (*bacillus subtratis + Tracy + in*) – антибіотик для лікування інфекційних захворювань очей та шкіри; **seriflux** (*serum + fluxus*) – водянисті виділення; 3) слова, що утворені з'єднанням початкових частин усічених основ похідних слів: **Fritalux** (*France + Italy + Benelux*); 4) слова, утворені сполученням початку першого елемента і середини другого компонента: **confab** (*confer + confabulation*) – дружня розмова; 5) слова, утворені злиттям закінчення першого елемента із закінченням другого: **phonematic** (*telephone + automatic*) – автоматичний телефонний апарат. Часткові телескопізми поділяються згідно класифікації Тимошенко Т.Р. на такі основні групи: 1) слова, утворені сполученням повної форми першого елемента із закінченням другого: **drunkorexia** (*drunk + anorexia nervosa*) – споживання алкоголю замість їжі для того, щоб позбутись зайвих калорій; 2) телескопізми, утворені сполученням початку першого компонента з повною формою другого: **algometer** (*algos (pain) + meter*) – пристрій для вимірювання чутливості до тиску або болю; 3) гаплогічні телескопізми, які мають загальний звук на стику компонентів, які з'єднуються: **narcoma** (*narcotic + coma*) – наркотична кома; **medicare** (*medical + care*) – федеральна програма медичного страхування в США для населення старшого віку.

За семантичним критерієм Арнольд І.В. поділяє телескопізми на два види: адитивні та рестриктивні. Адитивний тип телескопізма можна представити фразою, що складається з рівнозначних повних слів, що з'єднані сполучником *i*. (**smog** = *smoke + fog*). Ці елементи повного найменування можуть бути синонімами, відноситись до одного семантичного поля або одного лексико-граматичного класу слів. Рестриктивний вид телескопічних утворень – це атрибутивне поєднання, де перший елемент визначає інший: (**positron** = *positive + electron*) [1, с. 141-142]. О.М. Лашкевич дає таку класифікацію семантичних груп телескопізмів відповідно до характеру співвідношень значень їх компонентів: 1) значення телескопічного слова визначається сумою значень його компонентів (**Oxfridge** = *Oxford + Cambridge*); 2) значення телескопізма не є простою сумою значень компонентів. Нове значення – складніше від суми значень компонентів слова-злитка і містить додаткову інформацію (**meritocracy** = *merit + aristocracy*); 3) семантична навантаженість компонентів телескопізма різна. Один із компонентів виступає як базовий елемент, а інший доповнює і визначає його (**bionics** = *biology + electronics*) [6, с. 102-103].

Телескопійні неологізми англійської медичної лексики за семантичним критерієм можемо поділити на такі лексичні групи:

1. Хвороби, синдроми, розлади, псевдохвороби: **flunami** (*flu + tsunami*) – надзвичайно велика кількість хворих на грип на певній території у певний час; **globesity** (*global + obesity*) – світова епідемія ожиріння; **diabetes** (*diabetes + obesity*) – діабет, спричинений надмірною вагою; стан пацієнта, у якого спостерігається і діабет, і надмірна вага; **Alcoheimer's** (*alcohol + Alzheimer's disease*) – розумова відсталість, спричинена надмірним вживанням алкогольних напоїв; **affluenza** (*affluence + influenza*) – депресивний стан молодих людей, спричинений виснажливою працею для максимального отримання матеріальних благ; **diffability** (*different + ability*) – фізична неповносправність, що спонукає людину розвивати інші здібності; **psychache** (*psychological + ache*) – надзвичайно сильний психологічний біль; **bleachorexia** (*bleaching + anorexia nervosa* (розлад, що характеризується патологічним бажанням втратити вагу, відмовляючись від їжі)) – патологічна пристрасть до відбілювання зубів; **orthorexia** (*ortho-* (правильний) + *anorexia nervosa*) – сильне бажання харчуватися виключно здоровою їжею; **bigorexia** (*big + anorexia nervosa*) – психічний розлад, при якому культурист безпідставно вважає себе фізично недосконалим; **pareidolia** (*para-* (тут: помилковий) + *eidolon* (фантом, привид) – психічний розлад, при якому людина надає особливого значення випадковим речам;

2. Лікарські засоби: **cosmeceuticals** (*cosmetics + pharmaceutical*) – препарати, що поєднують лікувальні властивості з косметичними; **nutraceuticals** (*nutritional + pharmaceutical*) – таблетки або інші фармацевтичні препарати, що мають поживну цінність; **bacitracin** (*bacillus subtritis + Tracy + in* – антибіотик для лікування інфекційних захворювань очей та шкіри;

3. Операції, маніпуляції, діяльність медичного та парамедичного персоналу: **virtopsy** (*virtual + autopsy*) – віртуальна аутопсія, яка здійснюється за допомогою комп'ютерних технологій, що створюють детальне трьохвимірне зображення тіла людини; **pharming** (*pharmacy + farming*) – одержання медично активних речовин шляхом біотехнологій; **biopharming** (*biological + pharmaceutical + farming*) – вирощування трансгенних рослин з метою одержання з них фармацевтичних препаратів.

4. Особа; виконавець дії: **pharmer** (*pharmacy + farmer*) – людина або організація, які займаються одержанням медично активних речовин шляхом біотехнологій; **surgiholic** (*surgery + alcoholic*) – людина, яка постійно вдається до пластичних операцій; **previvor** (*pre- + survivor*) – людина з первинними ознаками раку або з генетичною схильністю до розвитку раку; **dietraumatic** (*adj.*) (*diet + traumatic*) – який надто переймається екстремальним дитичним харчуванням; **diffabled** (*adj.*) (*different + able*) – про людину з фізичною вадою, яка спонукає її розвивати інші здібності; **bleachorexic** (*adj.*) (*bleaching + anorexic*) – який має патологічну пристрасть до відбілювання зубів; **pareidolic** (*adj.*) (*para- + eidolon (фантом, привид)*) – який надає особливого значення речам, що є випадковими; **orthorexic** (*adj.*) (*ortho-* (правильний) + *anorexic*) – який має сильне бажання їсти виключно здорову їжу; **carborexic** (*adj.*) (*carbon + anorexic*) – який одержимий бажанням мінімізувати споживання вуглецю; **bigorexic** (*adj.*) (*big + anorexic*) – який вважає себе фізично недосконалим; **diabulimic** (*adj.*) (*diabetes + bulimia*) (розлад, що характеризується патологічним бажанням втратити вагу шляхом штучного

бловання та зловживання проносними засобами)) – діабетик, який свідомо уникає ін'єкцій інсуліну для того, щоб скинути зайву вагу;

5. Пристрої, засоби: *nursebot* (*nurse* + *robot*) – робот-медсестра; *slambulance* (*slam* + *ambulance*) – спеціальна карета швидкої допомоги із спеціалістами для професійного впливу на людину, яку щойно образили, критикували; *innernet* (*inner* + *Internet*) – комп'ютерний пристрій, який людина може носити, або ковтати для того, щоб перевірити стан внутрішніх функцій організму; *robodoc* (*robot* + *doctor*) – робот для проведення мікрохірургічних операцій;

6. Галузі медичних та парамедичних наук: *reprogenetics* (*reproduction* + *genetics*) – використання генетичних технологій для зміни і контролю репродуктивної функції людини.

7. Властивості: *obesogenic* (*obese* + *genic*) – який спричинює ожиріння; *reprogenetic* (*reproductive* + *genetic*) – який стосується використання генетичних технологій для зміни і контролю репродуктивної функції людини;

Семантика розглянутих телескопізмів не завжди є тільки сумою значень компонентів. Хоча принцип поєднання значень є переважним: ((*diabetes* (*diabetes* + *obesity*), *diabilimia* (*diabetes* + *bulimia*), *cosmeceuticals* (*cosmetic* + *pharmaceuticals*); *virtopsy* (*virtual* + *autopsy*)), відбуваються і певні семантичні переосмислення. Наприклад, *flunami* (*flu* + *tsunami*) – надзвичайно велика кількість хворих на грип (слово “*tsunami*” – метафора, що вжита для позначення епідемії грипу); *fascinoma* (*fascinating* + *-oma*) – рідкісна хвороба (слово “*fascinating*” вжито в переносному значенні, суфікс “*-oma*”, що означає – “пухлина”, вжито в розширеному значенні “хвороба”); *vegangelical* (*vegan* + *evangelical*) – людина, яка прагне переконати інших перейти на вегетаріанську їжу (переосмислення значень обох похідних слів).

Як зазначає Гармаш О.Л., досить часто мовна економія перетворюється з чинника, що сприяє передачі в одиницю часу максимуму інформації, в чинник, що гальмує швидке та адекватне сприйняття повідомлення. Чим економніше виражена структура, тим вище її залежність від тексту [2, с. 115]. Наприклад, *textiloma* (*textile* + *-oma*) = *gossypiboma* (*gossipium* + *boma*) – хірургічна губка, випадково залишена в тілі пацієнта: “*The profession has coined a word for a left-behind surgical sponge: gossypiboma, from the Latin word “gossypium” for cotton and the Swahili “boma” for “place of concealment.” – “Forgotten Surgical Tools “Uncommon but Dangerous”, “The New York Times, 2003 [12].* Оскільки для телескопізмів немає готових відповідників в інших мовах, при перекладі слід ретельно аналізувати контекст, використовувати словники скорочень, аналізувати структури скорочення [2, с. 115].

У результаті дослідження механізму утворення телескопічних неологізмів у підмові медицини можна виділити ряд моделей. Продуктивною моделлю формування телескопізмів є **ab + cd = ad**: злиття початкового “уламка” (апокопи) одного слова з кінцевим “уламком” (аферезою) другого, наприклад: *pharmer* (*pharmacy* + *farmer*), *cosmeceuticals* (*cosmetic* + *pharmaceuticals*), *surgiholic* (*surgery* + *alcoholic*), *diabetes* (*diabetes* + *obesity*). Іншою продуктивною моделлю утворення телескопічних лексем є злиття апокопи одного слова з повною основою іншого: **ab + cd = acd**. Наприклад: *diffability* (*different* + *ability*), *psychache* (*psychological* + *ache*), *reprogenetics* (*reproductive* + *genetics*), *obesogenic* (*obese* + *genic*). Слід зазначити незначну кількість лексичних інновацій в англійській медичній лексиці, які створені шляхом поєднання повної форми першого слова з аферезою другого слова, тобто за моделлю: **ab+cd = abd**. Наприклад: *flunami* (*flu* + *tsunami*), *nursebot* (*nurse* + *robot*), *lucrepath* (*lucre* + *psychopath*), *pinkwashing* (*pink* + *whitewashing*), *pinkwash* (*pink* + *whitewash*).

Варто відзначити роль медичних телескопічних неологізмів у формуванні словотворчих елементів. З'явилося чимало напівфіксів шляхом виділення осколків (як правило кінцевих), що входять до складу телескопізма, які беруть участь у створенні цілої низки новоутворень за аналогією до слова-зразка [5,181]. Усічені компоненти слова-злитка концентрують зміст, що відображений у похідному слові. Наприклад: **-holic** (від *alcoholic*): (*celloholic* – особа, надмірно захоплена мобільними телефонами; *dietholic* – людина, яка надто переймається дієтами; *netaholic* – особа, яка надто захоплюється пошуком інформації в інтернеті); **-orexia** (від *anorexia nervosa*): (*bigorexia*, *carborexia*, *bleachorexia*); **-orexic** (від *anorexic*): (*carborexic*, *bigorexic*, *bleachorexic*).

За частинимовною належністю медичні телескопічні неологізми можна представити так: 1) **n + n = n**: *hopium* (*hope* + *opium*) – іраціональна віра в щось всупереч об'єктивним чинникам; 2) **adj. + n = n**: *psychonaut* (*psychological* + *cosmonaut*) – який випробовує дію лікарських препаратів на собі; 3) **adj. + adj. = adj.**: *drunkorexic* (*drunk* + *anorexic*) – який споживає алкоголь замість їжі для того, щоб позбутись лишніх калорій; 4) **adj. + v = v**: *to pinkwash* (*pink* + *whitewash*) – сприяти проведенню досліджень раку грудей, одночасно підтримуючи виробництво та реалізацію канцерогенних товарів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, завдяки компресивним якостям відображати нові складні поняття та явища одним словом, телескопія є перспективним способом творення лексичних інновацій у підмові медицини. Продуктивність цього словотвірного способу підтверджується численними телескопічними термінами для позначення нових понять у сфері медицини. Головними продуктивними моделями творення медичних телескопічних неологізмів є **ab + cd = ad** та **ab + cd = acd**. Переважно іменники та прикметники беруть участь у телескопічному словотворі англійської медичної лексики. Під час утворення медичних телескопізмів відбувається не лише накладання значень похідних слів, але й певні семантичні переосмислення. Перспективним напрямком подальших досліджень може бути вивчення дериваційних похідних від медичних телескопічних утворень.

Література:

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Издат л-ры на иностр. языках, 1959 – 305 с.

2. Гармаш О. Л. Утворення телескопійних лексичних інновацій в англійській мові та особливості їх перекладу / О. Л. Гармаш // Вісник Сумського держ. ун-ту. – №3(62). – 2004. – С. 111-116.
3. Гридина Т. А. Современный русский язык. Словообразование: теория, алгоритмы анализа, тренинг: учеб. пособие / Т. А. Гридина – М. : Наука: Флинта, 2009 – 160 с.
4. Єнікєєва С. М., Єнікєєв Д. С. Роль телескопії в збагаченні лексики сучасної англійської мови / С. М. Єнікєєва, Д. С. Єнікєєв // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – № 8. – 2010. – С. 420-426.
5. Зацний Ю. В. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю.В. Зацний – Львів : ПАІС – 2007 – 228 с.
6. Лашкевич О. М. Семантика слов-слитков в современном английском языке / О. М. Лашкевич // Вестник Удмуртского ун-та. – № 5(2). – 2005. – С. 99-104.
7. Мурадян А. Ю. Словослияние в современном английском языке (специфика, динамика, теория): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / А. Ю. Мурадян. – Л., 1978. – 201 с.
8. Тимошенко Т. Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т. Р. Тимошенко. – К., 1975. – 176 с.
9. Омельченко Л. Ф., Жихарева О. О. Прагматичні характеристики англійських телескопізмів // Л.Ф. Омельченко, О. О. Жихарева // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 51. – 2010. – С. 12-16.
10. Попко Л. П. Неологизация в языке как трансляция культурно-лингвистической национальной ментальности: монография / Л. П. Попко – К. : ГАРККиИ, 2007. – 360 с.
11. Хрущева О. А. Блендинг в системе словообразования / О. А. Хрущева // Вестник ОГУ. – №11(105). – 2009. – С. 95-101.
12. McFedries P. Archives [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.logophilia.com/WordSpy>
13. Quinion M. In Brief [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wordwidewords.org>
14. Rice University Neologisms database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ruf.rice.edu/~kemmer/Words04/neologisms/s.html#s>